

8. Petrjaev K.D. *Kratkoe vvedenie k istoriografii i bibliografii istorii Germanii, Francii, Anglii i SShA 1871–1914 gg.* – Odessa: Knizhnaja tipografija, 1964. – 77 s.

9. Petrjaev K.D. *Fal'sifikacija istorikami FRG istorii Germanii 1871–1914 gg.* – Odessa: Knizh. tip., 1965. – 67 s.

10. Petrjaev K.D. *Mify i dejstvitel'nost'.* – Kiev: izd. Kievskogo gos. univ., 1969. – 247 s.

11. Silin A.S. *Jekspansija Germanii na Blizhnem Vostoke v konce XIX veka.* – M.: Nauka, 1971. – 257 s.

12. Silin A.S. *Jekspansija Germanskogo imperializma na Blizhnem Vostoke nakanune pervoj mirovoj vojny.* – M.: Nauka, 1976. – 359 s.

13. Tupolev B.M. *Jekspansija Germanskogo imperializma v Jugo-Vostochnoj Evrope v konce XIX – nachale XX v.* – M.: Nauka, 1970. – 322 s.

14. Tupolev B.M. *Germanskij imperializm v bor'be za "mesto pod solncem"* M.: Nauka, 1991. – 294 s.

15. Tupolev B.M. *Bagdadskaia zheleznaia doroga i jekspansija germanskogo imperializma v konce XIX – nachale XX v. / Sborn. Issledovanija po istorii Germanskogo imperializma nachala XX veka.* – M.: Nauka, 1987. – 258 s.

Mammedov A.B., Lecturer at Baku State University, Department of Historiography, Source Studies and Methods (Azerbaijan, Baku), zamrahov@gmail.com

Historiography of Bank–credit politics of German concerning Turkey at the end of XIX and beginning of XX century

In the economically lagged condition Ottoman Empire was under international financial control. The hegemony of foreign control in the countries credit system influenced badly an it economy. German bank assumed such great importance in Turkey that in the financial sphere it was called as "Sultans bank". At the end XIX century and the beginning of XX century neither important decision was made without German financiers' recommendation. German financiers had rights to send their conception straight to the Sultans palace.

Keywords: Turkey, Bank credit, Germany – Turkey relations.

Мамедов А. Б., викладач кафедри джерелознавства, історіографії та методики, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку) zamrahov@gmail.com

Історіографія Банківсько–кредитної політики Німеччини в Туреччині наприкінці XIX – початку XX століття

Німецький капітал користувався відомим впливом який знаходився під французьким контролем Османському банку, по суті виконував функції турецького державного, хоча французький капітал був основним кредитором Османської імперії, німецькі банки брали вельми діяльну і всезростаючу участь у фінансуванні Туреччині наприкінці XIX – початку XX століття.

Німецький банк грав у Туреччині настільки значну роль, що у фінансових колах, його називали не інакше як "банкіром султанів". Наприкінці XIX – початку XX століття жодне важливе рішення того часу не мало право напратити свої припущення безпосередньо в султанський палац. Всі ці проблеми були висвітлені в роботах багатьох істориків.

Ключові слова: Туреччина, банк–кредит, німецько–турецькі відносини.

* * *

УДК 9(477–25)“18”

Побережник О.
аспірантка кафедри давньої та нової історії України,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), sasha.poberezhnyk@gmail.com

ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУ СВЯТОГО АПОСТОЛА АНДРІЯ ПЕРВОЗВАННОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ СВІТОГЛЯДУ А. М. МУРАВЬОВА

Аналізується київське життя та діяльність відомого духовного письменника Російської імперії XIXст. Андрія Миколайовича Муравйова. Розглядається актуалізація письменником культу Св. Апостола Андрія Первозванного в Києві. Зроблена спроба пояснити реальні дії А. Муравйова (участь у ремонтному комітеті Андріївської церкви) з точки зору його релігійного світогляду.

Ключові слова: Муравйов, світогляд, культ, апостол Андрій Первозваний, Російська імперія XIXст.

Київський період творчості Андрія Миколайовича Муравйова – громадського діяча та духовного письменника Російської імперії другої половини XIXст., відомо-

го, насамперед, своїми працями з історії християнства, залишається малодослідженим в історичній науці. Вивченню життя та діяльності Андрія Миколайовича Муравйова не присвячено достатньо уваги у фахових дослідженнях. Пояснюється це кількома причинами. Насамперед, творчість Муравйова є доволі нестандартною, адже, не беручи до уваги його поетичні студії молодих років, Муравйов був істориком Церкви, що і принесло йому європейське визнання. Проте в той же час, цілком і повністю віднести його роботи до історичної науки не видається можливим – здебільшого вони були публіцистичного характеру, чи такими які зазвичай відносили до категорії “словесність”. Сучасна російська дослідниця Н. Хохлова схарактеризувала Андрія Муравйова як родоначальника церковно–белетристичного напрямку [18, с.146]. До початку нового тисячоліття практично поза увагою дослідників залишалась і така складова діяльності Муравйова, як його подорожі–прощі [8; 9] по святих місцях [16]. Не варто забувати також про ідеологічну причину слабого вивчення діяльності Андрія Миколайовича. Адже студії духовної складової як, безперечно, провідної у творчості письменника, довгий час залишалися “закритими” з ідеологічних мотивів, а відтак у радянський період тема творчості Андрія Миколайовича Муравйова залишалась непопулярною. На сьогоднішній день особа Андрія Муравйова актуалізується російськими науковцями, перевидаються його численні праці, проте “київська тематика” життя письменника чекає свого дослідника.

Провідну роль у світогляді Андрія Муравйова посідало шанування Св. Апостола Андрія Первозванного. Андрій Миколайович був охрещений у день Св. Апостола Андрія і вважав цього святого власним небесним заступником. Наталя Хохлова вважає, що особливе шанування Муравйовим апостола Андрія було зумовлено двома мотивами: особистими (він вважав його своїм небесним покровителем) та церковно–ідеологічними (ідея апостольського заснування Руської Православної Церкви була основою його світогляду) [18, с.158]. Що стосується особистого мотиву, то дійсно, Муравйов особливо шанував апостола Андрія Первозванного [13]. Ідеалом релігійного світогляду Муравйова було повернення до апостольської церкви. Мається на увазі та обставина, що у працях письменника чітко простежується ідеал апостольської церкви та перших християнських громад [6]. В контексті Російської імперії, релігійний ідеал Муравйова сягав часів Київської Русі, Святих Бориса і Гліба, Ольги, Володимира [5, с.211–213], що, на нашу думку, знайшло втілення у поширенні письменником культу Святого Володимира у Києві. Муравйов особливо шанував Св. Володимира, як такого, що запровадженням християнства на Русі поклав “початок нашого спасіння” [5, с.258]. В ідейних рамках поширення культу Св. Володимира і значною мірою з політичною метою у 1864 році в Києві було створено Свято–Володимирське братство (одним із засновників якого став Муравйов), прикладом для такої організації стало Віленське братство [3, арк. 1].

Провідною ідеєю життя та творчості Андрія Муравйова стало поширення культу Святого Андрія Первозванного. Апостол Андрій, який був учнем Іоанна Хрестителя [19, с.210–211] та наближеним до Ісуса Христа [2, с.105], був близький Муравйову, насамперед, за

свою місією. До поширення культу цього Святого у Києві письменник, будучи впливовою людиною, доклав значних зусиль, насамперед, участю у відбудові Андріївського храму у Києві. Вже 1864 р. Андрій Миколайович опублікував “краткое, но сильное воззвание” [15,с.101] про долю Андріївської церкви – стаття вийшла без підпису у “Віснику Південно–Західної та Західної Росії”. Основна її мета – звернути увагу на руйнацію пам’ятки – “...чудному зданию угрожает опасность, но об этом только молча упоминают плечами!” [10,с.73] – була досягнена. Необхідними були кошти на проведення капітального ремонту не лише самої будівлі, а й укріплюючі заходи, що стосувались пагорбу. Проте від початку і цілком усвідомлено пріоритет було зроблено на ремонт і відновлення церкви, роботи з укріплення пагорбу на 1865 рік планувалося провести поверхові, основні зусилля були зосереджені довкола храму. Врешті 1866 р. було створено комітет, метою його діяльності якого стала організація ремонтних робіт довкола Андріївського храму та укріплення пагорбу. Безпосереднім головою комітету був сам А. Муравйов. Головну увагу протягом 1866–1867 рр. було приділено храмові, оскільки необхідно було встигнути завершити його ремонт і реставрацію до ювілею (19 серпня 1867 р.) [18,с.167]. Зусиллями Андрія Муравйова, який звернув увагу своїми численними клопотаннями на жалюгідний вигляд церкви, його безпосередньою організацією і керівництвом ремонтних робіт довкола Андріївського храму вдалося відновити зовнішнє і внутрішнє убранство пам’ятки.

Андрій Муравйов, будучи істориком церкви, не розглядав питання достовірності ходінь апостола Андрія, хоча на момент творчості письменника існували наукові праці з історії церкви, що ставили під сумнів дійсність легенди [12]. До часу життя Андрія Миколайовича відноситься і праця митрополита Макарія (Булгакова), автора “Истории Русской Церкви”. У 1846 р. він видав монографію “История христианства в России до равноапостольного князя Владимира как введение в историю русской церкви” [4], у якій автор фактично визнав історичність літописної розповіді, тим не менше митрополит не вважав апостола Андрія безпосереднім засновником Руської Церкви. Достеменно визначити не вдалося, чи був знайомий Муравйов з працями, що ставлять під сумнів апостольські проповіді. Проте, можемо припустити, що так як Муравйов певний період життя проживав на території подвір’я Троїце–Сергієвої лаври, був близьким до московського митрополита Філарета (Дроздова), то звісно міг користуватись бібліотекою при монастирі. Відомо, що письменник користувався, безперечно, значною особистою бібліотекою Філарета (Дроздова). Тим не менше Андрій Муравйов навіть не розглядав питання достовірності ходінь і не намагався їх верифікувати.

Ходіння апостола Андрія і його проповідь на руських землях стали своєрідним “краєугольним каменем” релігійної свідомості та творчості Андрія Миколайовича Муравйова. Легенда про встановлення хреста Апостолом Андрієм Первозванним для Муравйова була фактично точкою відліку християнства, а відтак і вітчизняної історії – “...славянские племена, даже в состоянии язычества, уже испытали могущество Первозванного.” [7,с.47]. В цьому сенсі Андріївський пагорб був своєри-

дним *locasacra* – місцем де небесні сили стають більш близькі і можуть бути використані для земного благополуччя чи допомоги в спасінні [11,с.110]. Не даремно постійними учасниками робіт Муравйова про Київ є Андріївська церква та Св. Апостол Андрій Первозванний. “Храм на горі” ставав квінтесенцією святості [17,с.32]. У своїй роботі, присвяченій Києву письменник залишив опис Андріївського храму – “... на своем отдельном утесе, как бы на пьедестале, на который восходят пятьдесятю ступенями... он господствует над всею окрестностью и, можно сказать, над всею Русью...” [5,с.205]. Вважаємо, що Андріївська церква у свідомості А. Муравйова існувала на двох рівнях – як реальний простір, у якому історичні події розгортаються в конкретні моменти часу (його участь у комітеті з відбудови храму) і як стійкі сакральні хронотопи, для яких дієві лише закони міфологічного часу і простір байдужий до історичної достовірності [1,с.303] (віра в проповідування апостола Андрія на руських землях).

Припускаємо, що мотивація Муравйова в особливому шануванні Апостола Андрія була зумовлена не тільки, і не стільки датою його охрещення (яке відбулось на день Святого Андрія), а й тим, що діяльність Апостола Андрія, його місійні подорожі з метою проповідування християнства, були близькі релігійній свідомості Муравйова [14].

Список використаних джерел

1. Беляев Л. А. Чудотворная икона в сакральной топографии средневекового города: первый престол иконы Владимирской Богоматери в Москве // Чудотворная икона в Византии и Древней Руси. – М.: МАРТИС, 1996. – С. 303–315.
2. Воробйова І. П. Християнські свята в середньовічному Києві // Український історичний журнал. – 2000. – № 3. – С. 102–111.
3. Держархів м. Києва. – Ф. 14. Киевское Свято–Владимирское братство. – Оп. 1. – Спр. 1. Акт об открытии Киево–Владимирского братства, 1864 г. – 10 арк.
4. Макарий (Булгаков), митрополит Московский и Коломенский. История Русской Церкви. – Кн. Первая: История христианства в России до равноапостольного князя Владимира как введение в историю русской церкви. – М.: Издание Спасо–Преображенского монастыря, 1994. – 406 с.
5. Муравьев А. Н. Киев и его святиня. – изд. 4-е, исправленное и дополненное. – К.: в Типографии Киевопечерской Лавры. – 1871. – 322 с.
6. Муравьев А. Н. Первые четыре века христианства. – СПб.: в Типографии Российской Академии, 1840. – 484 с.
7. Муравьев А. Н. Письма с Востока в 1849–1850 годах. – СПб., 1851. – Ч. 2. – 417 с.
8. Муравьев А. Путешествие по святым местам русским. – М.: Книга – СП Внешиберики, 1990. – Ч. 1.–VIII, 296 с.; Ч. 2. – 384 с.
9. Муравьев А. Н. Русская Вильна. Приложение к Путешествию по Св. местам русским. – СПб.: в типографии Второго Отдела Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1864. – 43 с.
10. Муравьев А. Н. Судьба Андреевской церкви в Киеве // Вестник Юго–Западной и Западной России. – К., 1864. – Т. 4. – Кн. II. – С. 71–76.
11. Остерхут Роберт “Сакральная география” и святые места: Константинополь как Иерусалим // Иеротопия. Создание сакральных пространств в Византии и Древней Руси. – М.: Индик, 2006. – С. 110–111.
12. Платон (Левшин), митрополит Московский. Краткая российская церковная история. Т. 1. – М., 1805. – 405 с.
13. Побережник О. Андріївська церква: містичне та практичне втілення шанування Св. апостола Андрія Первозванного А. М. Муравйовим // Одиссос. Актуальні проблеми історії, археології та етнології. – Одеса: Поліграфічна фірма ТОВ “Удача”, 2012. – С. 215–219.
14. Побережник О. О. Поширення культу Святого Андрія Первозванного А. М. Муравйов: особистісний аспект // Матеріали II всеукраїнської науково–практичної конференції з міжнародною

участю: “Історико-філософські читання молодих учених” (25 квітня 2013 року). – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – С. 288–289.

15. Семенов М. О. Воспоминания об А. Н. Муравьеве. – К.: в Губернской типографии, 1875. – 191 с.

16. Толочко О. “Проша до святих місць” у російській культурі та політиці XIX століття // Сучасність: Література, наука, мистецтво, суспільне життя. – 1994. – № 9. – С. 106–113.

17. Трушина Л. Е. Образ города и городской среды: дис. ... канд. философских наук: 09.00.13 // Трушина Лариса Евгеньевна. – Спб., 2000. – 205 с.

18. Хохлова Н. Діяльність Андрія Муравйова в Києві // Відкритий архів. Щорічник матеріалів та досліджень з історії модерної української літератури. – К.: Критика, 2004. – Т. 1. – С. 144–202.

19. Яковлев Ф. Апостолы. Выпуск первый. Содержащий в себе очерки жизни и учения святых апостолов Петра, Андрея и Иакова, брата Иоанна Богослова. – М.: в типографии А. Семена, 1849. – 283 с.

References

1. Belyaev L.A. Chudotvornaya ikona v sakralnoy topografii srednevekovogo goroda: pervyy prestol ikony Vladimirskoy Bogomateri v Moskve // Chudotvornaya ikona v Vizantii i Drevney Rusi. – М.: MARTIS, 1996. – С.303–315.

2. Vorobyova I.P. Hristiyanski svyata v serednovichnomu Kyevi // Ukrayinskiy Istorichniy zhurnal. – 2000. – № 3. – С.102–111.

3. Derzharhiv m. Kieva. – F.14. Kievskoe Svyato-Vladimirskoe bratstvo. – Op.1. – Spr.1. Akt ob otkrytii Kievo-Vladimirskogo bratstva, 1864 g. – 10 ark.

4. Makariy (Bulgakov), mitropolit Moskovskiy i Kolomenskiy. Istoriya Russkoy Tserkvi. – Kn. Pervaya: Istoriya hristianstva v Rossii do ravnoapostolnogo knyazya Vladimira kak vvedenie v istoriyu russkoy tserkvi. – М.: Izdanie Spaso-Preobrazhenskogo monastyrya, 1994. – 406 s.

5. Muravev A.N. Kiev i ego svyatinya. – izd. 4–e, ispravlennoe i dopolnennoe. – К.: в Типографии Киевопечерской Лавры. – 1871. – 322 s.

6. Muravev A.N. Pervyye chetyre veka hristianstva. – Spb.: в Типографии Rossiyskoy Akademii, 1840. – 484 s.

7. Muravev A.N. Pisma s Vostoka v 1849–1850 godah. – Spb., 1851. – Ch.2. – 417 s.

8. Muravev A. Puteshestvie po svyatyim mestam russkim. – М.: Kniga – SP Vneshiberika, 1990. – Ch.1. – VIII, 296 s.; Ch.2. – 384 s.

9. Muravev A.N. Russkaya Vilna. Prilozhenie k Puteshestviyu po Sv. mestam russkim. – Spb.: в типографии Vtorogo Otdel. Sobstvennoy E.I.V. Kantselyarii, 1864. – 43 s.

10. Muravyev A.N. Sudba Andreyevskoy tserkvi v Kiyevi // Vestnik Yugo-Zapadnoy i Zapadnoy Rossii. – К., 1864. – Т.4. – Kn.II. – С.71–76.

11. Osterhut Robert “Sakralnaya geografiya” i svyatyie mesta: Konstantinopol kak Ierusalim // Ierotopiya. Sozdanie sakralnykh prostranstv v Vizantii i Drevney Rusi. – М.: Indrik, 2006. – С.110–111.

12. Platon (Levshin), mitropolit Moskovskiy. Kratkaya rossiyskaya tserkovnaya istoriya. Т.1. – М., 1805. – 405 с.

13. Poberezhnyk O. Andriivska tserkva: mistichne ta praktichne vtilennya shanuvannya Sv. apostola Andriya Pervozvannogo A.M. Muravyovym // Odisos. Aktualni problemy istoriyi, arheologiyi ta etnologiyi. – Odesa: Polygrafichna firma TOV “Udacha”, 2012. – С.215–219.

14. Poberezhnyk O.O. Poshirennya kultu Svyatogo Andriya Pervozvannogo A.M. Muravyov: osobistisniy aspekt // Materialy II vseukrayinskoyi naukovoy-praktichnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu: “Istoriko-filosofski chitannya molodih uchenih” (25 kvitnya 2013 roku). – Sumi: SumDPU im. A.S. Makarenka, 2013. – С.288–289.

15. Semenov M.O. Vospominaniya ob A.N. Muravyeve. – К.: в Gubernskoy tipografii, 1875. – 191 s.

16. Tolochko O. “Proscha do svyatih mist” u rosiyskiy kulturi ta polititsi XIX stolittya // Suchasnist: Literatura, nauka, mystetstvo, suspilne zhittya. – 1994. – № 9. – С.106–113.

17. Trushina L.E. Obraz goroda i gorodskoy sredy: dis. ... kand. filosofskih nauk: 09.00.13 // Trushina Larisa Evgenyevna. – Spb., 2000. – 205 s.

18. Hohlova N. Diyalnist Andriya Muravyova v Kyevi // Vidkritiy arhiv. Schorichnik materialiv ta doslidzhen z istoriyi modernoyi ukrayinskoyi literatury. – К.: Kritika, 2004. – Т.1. – С.144–202.

19. Yakovlev F. Apostoly. Vyipusk pervyy. Soderzhaschiy v sebe

ocherki zhizni i ucheniya svyatyih apostolov Petra, Andriya i Iakova, brata Ioanna Bogoslova. – М.: в типографии А.Семена, 1849. – 283 с.

Poberezhnyk O., Ph.D student, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), sasha.poberezhnyk@gmail.com

The distribution of St. Andrew's cult through the position of A. Muraviev's outlook

The article analyzes the life and activities of a famous clerical writer Andrew Muraviev of the Russian empire in the XIX th century. Considered the actualization of Apostle Andrew's cult in the works of a writer. Attempt to explain the real activities of A. Muraviev (the participation in repair of St. Andrew church) from the position of his religious outlook.

Keywords: Muraviev, outlook, cult, Apostle Andrew, Russian empire of the XIX th century.

Побережник А., аспирантка кафедри древньої і нової історії України, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), sasha.poberezhnyk@gmail.com

Распространение культа Св. Апостола Андрея Первозванного сквозь мировоззрение А. Муравьева

Анализируется жизнь и деятельность известного духовного писателя Российской империи XIX в. Андрея Николаевича Муравьева. Рассматривается актуализация культа Св. Апостола Андрея Первозванного в работах писателя. Сделана попытка объяснения реальных действий А. Муравьева (участие в ремонтном комитете Андреевской церкви) сквозь его религиозное мировоззрение.

Ключевые слова: Муравьев, мировоззрение, культ, апостол Андрей Первозванный, Российская империя XIX в.

* * *

УДК 904

Бахшалиев Ф.

доцент, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку), baxsaliebfaizal@yahoo.com

УЧАСТИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННЫХ КРУГОВ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ СЕВЕРНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ

В конце XIX – начале XX веков целая группа нефтепромышленников и торговых кругов, заметив получение больших доходов от виноградников и посевов, стали скупать плодородные земли на больших масштабах и заниматься сельскохозяйственным производством. Фирмы братьев Фореры, братьев Арафеловых, братьев Хубларовых и мн. др. свою работу построили так, что принципы их работы опередили свое время минимум на 70–80 лет и были похожи на аграрно-промышленные комплексы, распространенные в 1960–1970 годах. Но все это в дальнейшем углубляло социальные проблемы внутри частновладельческой деревни Северного Азербайджана.

Ключевые слова: капиталист, развитие, деревня, северный.

(статья друкється мовою оригіналу)

В конце XIX – начале XX веков целая группа нефтепромышленников и торговых кругов заметив получение больших доходов от виноградников и посевов, стали скупать плодородные земли на больших масштабах и заниматься сельскохозяйственным производством. В таких хозяйствах часто встречалось использование наемного труда различных категорий крестьян и отходников из соседних стран. Использование наемного труда на хозяйствах новых землевладельцев часто можно было встретить в Шушинском, Шамахинском, Шекинском, Елизаветпольском и других уездах [3, с. 26].

Если в 1887 году в Северном Азербайджане было всего 3,3 тысяч десятин виноградников, то в 1914 году это достигло на 34,6 тысяч десятин. Из этого, почти, половина находилась в территории владельческой деревни Северного Азербайджана и там с каждым годом увеличились представители торгового-промышленных кругов. В начале XX века ежегодные доходы от вино-